

УДК 908/552.541+711

Руслан Підставка, Мирослав Сивий

ПРОБЛЕМАТИКА І СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАМКУ
В СКАЛІ-ПОДІЛЬСЬКІЙ

У статті проведено огляд літератури та писемних джерел з теми дослідження. Виконані натурні, комплексні фізико-географічні дослідження мису, на якому розташований замок у Скалі-Подільській. На основі історіографічного матеріалу встановлено власників міста і замку та визначено їх роль у розвитку укріплень. Систематизовано у вигляді таблиці історико-архітектурні періоди спорудження та еволюції твердині.

Ключові слова: замок, історіографія, фізико-географічні дослідження, історико-архітектурні періоди.

Питанню комплексного дослідження діяльності нащадків литовського князя Коріата (Михайла) Гедиміновича у суспільних процесах на території Поділля в другій половині XIV ст. присвячено ряд праць вітчизняних та зарубіжних істориків. Однак, досі не проаналізовано участь князів Коріатовичів у будівництві оборонно-фортифікаційних споруд чи їх розбудові на зазначеній території. Визначення конкретної дати отримання Поділля князям Коріатовичами та встановлення меж Подільської землі в XIV ст. носить до цього часу дискусійний характер. Умовно прийнявши часові межі володіння Коріатовичами цими землями – як друга половина XIV ст., ми віднесли до цього історичного періоду замки у Скалі-Подільській, Язловці, Бучачі та Ниркові (Червоногородський замок), відповідно, Борщівського, Бучацького та Заліщицького районів Тернопільської області. Прямі і конкретні свідчення про участь князів Коріатовичів у мілітарному будівництві в межах Тернопільського Поділля (і не тільки) у джерелах відсутні, тому важливим фактором у дослідженні цього питання є проведення археологічних розкопок зазначених фортець. На жаль, такі дослідження останнім часом не проводились на жодній з перелічених твердинь, за винятком, хіба що, замку у Язловці (археологічні розвідки кін. XIX – першої половини XX ст. З. Козіцького та Б. Гверкена).

З числа замків, споруджених в другій половині XIV ст., нашу увагу привернули укріплення у смт. Скала-Подільська Борщівського району Тернопільської області. Замок у Скалі з 2008 року входить до складу Національного заповідника “Замки Тернопілля”, який проводить на об’єкті першочергові протиаварійні роботи по консервації замкового палацу та оборонних мурів. Міждисциплінарні дослідження будь-якого оборонно-фортифікаційного об’єкту, особливо, коли він є пам’яткою історії і культури національного значення, взагалі та Скала-Подільського замку зокрема, дадуть змогу в комплексі вивчити передумови виникнення, історію розвитку, причини занепаду та перспективи відродження твердині, як туристичного об’єкту Поділля.

Замок у Скалі-Подільській вперше став предметом ґрунтового дослідження польського архітектора Богдана Гверкена, який, вивчаючи коло аналогів відомого Язловецького замку, присвятив останньому свою монографію. В основі Язловецького замку дослідник виявив архаїчне мисове укріплення першого будівельного періоду. Репрезентантами цього типу оборонних споруд,

характерного для Поділля, він називає кілька замків Поділля – у Бучачі, Сидорові, Язловці, Тереховлі і Скалі-Подільській [9, с. 50].

Стан досліджень замку в Скалі досі не дає змоги деталізувати хронологічну еволюцію укріплень на мисі. У довідковій літературі, як зазначає О. Пламеницька, є лише обмежена інформація про будівельну біографію споруди [3, с. 43–53].

Історія поселення, власники, етапи становлення замку та спорудження палацової резиденції Скали знайшли своє відображення у статті Романа Афтаназі “Скала” в 11-томній монографії “Історія резиденцій на давніх окраїнах Речі Посполитої” [7].

Грунтовною колективною монографією, присвяченою Скалі-Подільській, є книга Маргарити і Яна Шулінських та Ярослава Зелінського “Скала над Збручем. Історія, архітектура, будівництво”, видана у Варшаві в 2003 р. [14].

Замок у Скалі належить до числа найдавніших укріплень Поділля і містить у своїй будівельній історії, практично, всі етапи фортифікаційної еволюції, тому наша увага до його історії є не випадковою.

Метою даної статті є комплексне фізико-географічне та історико-архітектурне дослідження території, де знаходиться Скальський замок та, власне, сам об’єкт. Об’єктом дослідження є мис, на якому розташовані руїни замку у Скалі-Подільській та збережені на даний час залишки укріплень фортеці. Предметом дослідження є геологічна будова, рельєф, гідросітка, палеогеографічні особливості мису та історія, архітектура і туристичні перспективи замку у Скалі-Подільській.

Селище міського типу Скала-Подільська Борщівського району Тернопільської області знаходиться за 10 км на північний-схід від м. Борщова та за 35 км на схід від м. Чорткова на правому березі річки Збруч. На автошляху Тернопіль – Кам’янець-Подільський останнім містечком на Тернопільщині буде Скала-Подільська, відома до 1940 р. як Скала над Збручем або просто Скала. Етимологія назви поселення походить від геологічного терміну “скала” – висока (по відношенню до навколишнього терену) форма рельєфу, що відображає вихід на поверхню скельних порід, відносно стійких до ерозійних процесів та вивітрювання.

Замок стоїть на скелястому березі Збруча, нижче від рівня центральної частини селища, на великому мисоподібному виступі з урвистими схилами. Із заходу та півночі виступ омивається безіменним потічком (інколи його називають Чорнушкою), зі сходу протікає р. Збруч, відділена від мису неширокою заплавою (рис. 1).

Ширина мисоподібного виступу по лінії розрізу АВ становить 90 м, протяжність – від дороги до руїн вежі протозамку (крайній північно-східний ріг мису) – 180 м (від порохової вежі до вежі на північно-східному виступі – 150 м).

Рис. 1.

План території замку та околиць в Скалі-Подільській (М 1:2000)

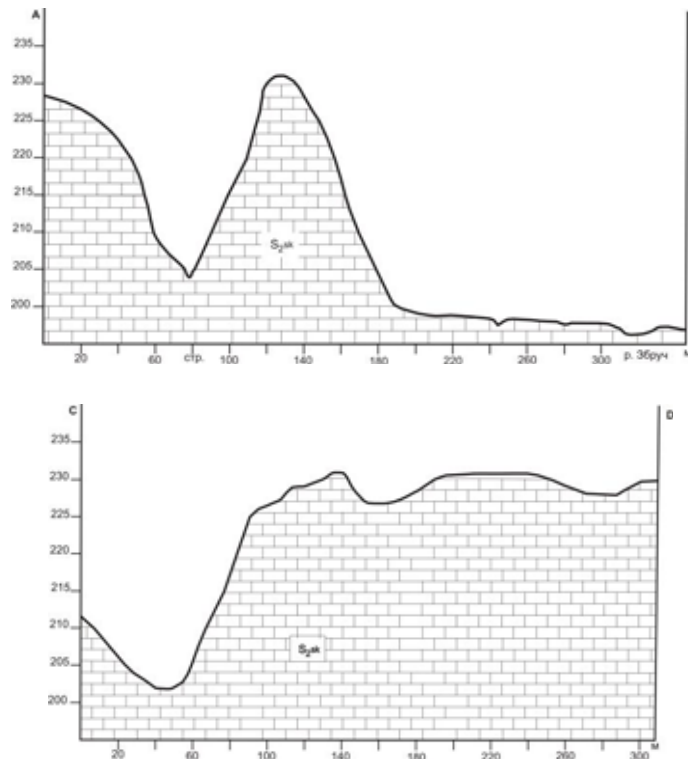

Рис. 2. Геологічні профілі по лініях АВ та CD

Як видно з плану, перевищення мисоподібного виступу, на якому розміщені споруди замку, над урізом води в р. Збруч сягає біля 30 м. Схили мису достатньо круті, з північного та північно-східного боку майже прямовисні, із заходу й сходу – задерновані, місцями порослі кущами та невисокими деревцями. На схилах з північного та західного боку можна спостерігати природні відслонення скельних порід. Потічок, який омиває мис із заходу та півночі зараз представляє собою невеличкий струмок, протяжністю близько 1,5 км, з середнім кутом нахилу – близько 6,5 %, який однак, врізаний у товщу скельних порід на заході на глибину 25–27 м (рис. 2) і утворює нешироку каньйоноподібну долину з фрагментами заплави та першої тераси. Ще недавно струмок був відносно широким, про що свідчать іконографічні матеріали XIX–XX ст. За деякими даними (карта Ф. фон Міга), на потічку працювало чотири млини, що дає підстави стверджувати про його повноводність в минулому, в період закладки та побудови замку. Потічок майже під прямим кутом впадає у Збруч і в цьому місці останній, ніби відсувається на схід, утворюючи невеликий вигин й віддаляючись від підніжжя мису на 120–130 м. Вище й нижче по течії Збруч тече в підніжжі схилу, підмиваючи свій правий берег. Логічно припустити, що у минулому (XIII–XIV ст.), річка протікала біля підніжжя мисоподібного виступу й саме цей факт (тобто захищеність мису із трьох боків) й зіграв вирішальну роль при виборі місця для майбутнього протозамку. В подальшому бурхливий правий доплив (теперішній потічок), який до того ж впадав у річку під прямим кутом, спричинив повільну міграцію її русла у східному напрямку, віддалення від мису і формування заплави на схід від мису.

Огляд скельних відслонень, які можна спостерігати на правому березі Збруча вище й нижче за течією від мису, а також на його схилах, показав, що вони

складені карбонатними породами (вапняками), які за стратиграфічною приналежністю відносяться до скальської серії верхнього силуру (дзвенигородська світа) (фото 1). Декілька відслонень, які розміщені безпосередньо в підніжжі замку, складені із двох відмінних пачок вапняків: нижня представлена міцними, масивними, грубоверстуватими, сірими, темно-сірими та кремово-сірими вапняками, слабо тріщинуватими, однорідними, майже без фауністичних решток, видимою потужністю до 2 м. Вище залягають верстуваті, глинисті, грудкуваті, сірі, звітрілі з поверхні вапняки з видимою потужністю 2–2,5 м. Очевидно, саме в цих вапняках закладені фундаменти фортеці. Хоча, як будівельний матеріал, вони майже не використовувались через порівняно слабку зв'язність, нерівномірну щільність, крихкість тощо. Стіни замку складені міцними, масивними, слаботріщинуватими, голубувато-сірими, сірими й темно-сірими вапняками нижньої пачки, яких, очевидно, в околицях було в достатній кількості. Лише у стінах палацу Тарло можна спостерігати окремі вапняки молодшого – неогенового віку, які зараз добуваються на хмельницькому боці Збруча.

Фото 1. Відслонення верхньої частини скальської серії верхнього силуру на схилі мисоподібного виступу в Скалі – Подільській

Скала присутня на найдавніших картах, що відображають територію сучасного Поділля. Зокрема, містечко уже показане на карті Маркуса Беневентануса 1507 р., на карті Форлана 1568 р., Меркатора 1609 р., Боплана 1650 р., Блау 1670 р. та ін.

Фото 2. Карті М. Беневентануса 1507 р. і Меркатора 1609 р.

Фото 3. Карті Боплана 1650 р.

Фото 4. Скала на Збручі (Блау, 1670 р.)

Рис. 3, фото 5. Замок у Скалі (Н. Орда) і фото з квадрокоптера

Карти XVIII–XIX ст., наведені нижче, підтверджують гіпотезу про повноводність р. Чорнушка.

Фото 6. Австрійський кадастр XVIII ст. (карта Ф. фон Міга)

Фото 7. Австрійський кадастр XIX ст.

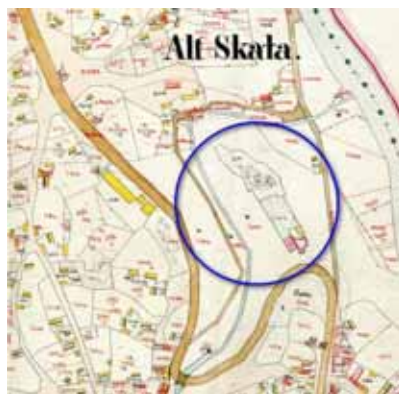

Фото 8. Кадастрові карти Скали XIX ст.

Аналіз карт також підтверджує висловлене вище припущення про повноводність Збруча й можливість розміщення його руслу в XIV ст. біля підніжжя мису, де знаходиться зараз замок. Таким чином, замок залишався відносно не захищеним лише з пд.-пд.-сх. боку. Цей недолік гіпотетично усувався поперечним ровом та звідним мостом.

Ряд джерел, подають інформацію про те, що Скала (Skala, Scala, Skała) згадується в контексті подій середини XIII ст. (поїздки Данила Романовича Галицького до Батия та “розметання” городів руських на вимогу темника Бурундая). Однак, цю інформацію підтвердити документально нам не вдалося. Вважаємо, що першим історичним джерелом, що вперше згадує поселення Скала є Хроніка Литовська і Жмудська, яка під 1393 р. (осінь) в розділі “Выправа Витолта на Подоле” зазначає, що “...Потом Витолт на Подоле з войском литовским и руским выправился на князя Феодора Кориатовича, котрый з подданства и повинности великого князя литовского Витолта выбился, а скоро Витолт под Браслав Подолский притягнул, хотел ему Кориатовичъ з войском своим отбити его, але зараз от Витолта зостал пораженным так, же сам ледво утекл до Каменца Подолского, а Витолт з звитязством побрал замки: Браслав, Яслав, Смотричь, Чирвоный Городок, Бекоту, **Скалу**, а потым облегл Каменец Подолский, где Кориатовичъ князь подолский затворился з помощью волохов, сусѣдов своих. А гды обачили облеженци, же трудно

оборонитися от Витолта, поддалися Витолтови. Там же Витолт поимал князя Феодора Кориатовича и одослал его до Вилня в вязене, а сам змѣшквал в Каменѣ и прилучил все Подоле до князства Литовского” [6].

Через два роки Скалу і ряд інших міст 13 червня 1395 р. було віддано польським королем Владиславом II Ягайлом краківському воєводі Спиткові з Мельштина [13].

Разом зі Скалою йому було надано в оренду Кам’янець, Смотрич, Бакоту та Червоногород. Спитко був завзятим військовим діячем, відомим своєю фортифікаційною діяльністю та походами проти татар і викликав побоювання щодо можливості незалежності Поділля від Польщі у короля Ягайла. В 1399 р. в битві з татарами на Ворсклі Спитко загинув, а його землі викупив Ягайло. У 1411 році, вони перейшли до Вітовта, після смерті якого в 1430 році кілька подільських міст, серед них і Скалу, захопили поляки. У 1440–1443 рр. Скала стала центром староства [11, с. 9].

Першим староствою містечка, відомим з документа 14 лютого 1431 року, став Януш Кірдейович [11, с. 51], який, імовірно, був братом Грицька Кірдейовича. Наступний староста Скали – Петро Поляк (перед 1442 р.), а потім (з 1447 р.) – Стибор з Комірників [14, с. 50]. не модернізовано. Замок зазнав неодноразових руйнацій у першій половині XVII ст. У книзі Анджея Целярія, присвяченій Королівству Польському, що вийшла друком 1659 року в Амстердамі, про Скалу сказано як про “місто і замок сильно укріплений”. 1663 р. люстратори староства повідомляли, що замок на скелі змурований, навколо муром оточений, але спустошений” [3, с. 51].

Дослідники припускають, що локаційний привілей на заснування міста та магдебургське право було надане Скалі ще перед 1434 р., тобто перед утворенням подільського воєводства, оскільки, в той період населений пункт вже виконував функції центру замкового округу (волості, повіту, “districtus”) [11, с. 49].

29–30 вересня 1442 року в місті Буда, де відбувалося поновлення Федора Бучацького на посаді генерального подільського старости, польський король Владислав Варненчик проголосив надання міста Скала (“oppidum Skala”) кам’янецькому старості Федорові Бучацькому за його особисті заслуги й заслуги його батька. Втім це надання було суто декларативним і Скала надалі залишалася в управлінні старости Стибора з Комірників [11, с. 51–52].

В Коронній метриці під 1453 р. Скала згадується поряд з іншими головними містами Поділля і належить до королівських маєтків [14, с. 19]. Як “oppidum” Скала згадується в люстрації королівських маєтків 1494 р., як понищена татарськими наїздами у підпорядкуванні скальського старости Станіслава Ходча [14, с. 19].

Інвентаризація замку в Скалі, проведена у 1494 р., подає наступні відомості про твердиню (в перекладі Михайла Грушевського) [1]:

Castrum Skala resignatum est dno Stanislao de Ghodecz, capit. halicziensi feria quarta post festum sancte Katherine proxima 1494.

Замок Скала, оглянутий паном Станіславом Ходцьким, староствою Галицьким, четвертої неділі після празника св. Катерини 1494 р.

Насамперед – жодних мурів для захисту, лише дерев’яний настил. Такий стан і з будівлями в замку: поряд з воротами – будівля на кшталт великої буди, проте нема ані даху, ані вікон, ані кімнат. Такі ж на розі замку біля згаданої будівлі і три кімнати для шляхти. Є ще чорна кімната, в якій добра чорна піч, два столи, чотири лави... Перед кімнатою – зруйнована споруда, в якій сім недіючих баліст і восьма баліста – розвалена. У тій же споруді – чотири лави і снасть для риболовлі. Під чорною кімнатою є сховище, тобто камера, чи спіжарня, у якій три порожні корита, в одному з яких – куски коломийської солі... Ще є списи,

інакше шини, посудина, яку по-польськи називають чверткою (квартою). Також мала посудина з дьогтем... великі і малі куски дьогтю, схожі на кульки... це цвяхи для тонти, близько двох тисяч... Під чорною кімнатою – пивничка, де є чотири великі бочки з пивом і дві порожні... Кленова світлиця... посередині піч, малий добротний стіл, три великі лави попід стінами, ще дві малі лавки... Там 11 гаківниць, а 12-та розбита і розібрана; три порохівниці... Від світлиці до чорної кімнати ведуть сходи. Під світлицею – камера або штихлір... На мурах два фуклери, ... але вийти на мури неможливо, бо сходи розвалені, а мури вузькі. Пан воєвода Подільський залишив двох чорних волів... худу свиню, три гуски і 12 курей. У замку є три кімнати посполитих і шляхти, в яких залишені їхні речі... Перед замком – конюшня для сорока коней. Броварня з посудом для варіння пива, корито, кошик... Фураж замку і міста Скали: Насамперед – добра земля, але необроблена, не засіяна, нема худоби, нема коней, ні гусей, ані курей... усе порожнє і будинки покинуті. Від воза солі, де у запрягу пара або дві волів, повинні давати камінь солі. Від купецького воза, який прямує з Кам'яця до Львова з товаром, – по чотири (гроші); від мешканців кам'янецьких, від їхніх возів, – по два гроші; всі інші повинні платити по 4 гроші. Кожен міщанин у Скалі, який обробляє город, платить 10 грошів широких, а хто городів не має, платить по 8 грошів. Ще є два водяні млини: один – під Скалою... інший – у Лояновчім, у якому мелять громадський хліб...

7 червня 1498 р. Скала отримала звільнення на 15 років від усіх поборів у зв'язку з нападом ногайців [2, с. 206].

Інформація, подана О. Пламеницькою, що у 1503 року місто з навколишніми селами (“oppido Skala et villias”) було записане Миколаю Жолкевському [3, с. 46] з посиланням на “Matrikularum Regni Poloniae ...” [12, с. 49], на нашу думку, не відповідає дійсності.

Зазначене джерело під 1503 роком за номерами 766, 768 та 770 подає інформацію про те, “...король надає Миколаю Жолкевському, хорунжому (ротмістру) холмському, укріплене містечко Скалат (oppidum Skalath) у дідичне володіння” (766), потім “...записує йому на тих маєтках (in oppido Scala) 700 флоринів (500 флоринів за службу у війні з Московією і 200 флоринів з особливої королівської ласки)” (768), ідентичний до останнього запис був зроблений 15 квітня 1503 р. [12, р. 49]. Миколай Жолкевський в той час дійсно володів Скалатом, однак, до Скали на Збручі він не мав жодного відношення.

Наступні відомості стосуються руйнацій Скали: 1510 року – татарами, 1515 – волохами, 1518 – знову татарами [3, с. 46].

Для відновлення міста король Зигмунд I у 1510 р. звільнив Скалу на чотири роки від усіх податків і на вісім років від усіх нових податків. П'ять років пізніше, у 1515 р. Скальське староство у пожиттєве володіння отримав кам'янецький староста (пізніше сандомирський воєвода) Станіслав Лянцкоронський, родина якого, за винятком 1596–1639 рр. володіла маєтками до початку XVIII ст. [14, с. 19].

Польський король Зигмунт Старий актом від 27 лютого 1518 року відновив для Скали магдебурзьке право, а скальські міщани отримали звільнення від податків [11, с. 46], доручення відбудувати місто Зигмунт Август надав Станіславу Лянцкоронському.

Крім міського права, Скалою було отримано привілей на ярмарок в свято Вознесіння Господнього і торги щовівторка. З того часу відомий і герб Скали: на блакитному фоні сірий мур з брамою, над якими поміщено три зубасті вежі. Опіка над замком доручена королем Станіславу Лянцкоронському: “...а замок наш Скала, що знаходиться в старостві кам'янецькому, вимагає значного ремонту і перебудови, тому доручаю щоб Станіслав Лянцкоронський староста

кам'янецький відбудував замок при допомозі і накладом мешканців, яких з цього приводу звільняю від міського податку" [14, s. 20].

Відповідно до заповіту С. Лянцкоронського, Скалу успадкував його небіж Ієронім, син Миколая [7, с. 346]. 1522 року згадуються "мешканці міста Скала" ("incolis oppida Skala"), а 1530-го місто характеризується як укріплене. Втім 1538 і 1539 роки занотовані в літературних джерелах як дати знищення міста волохами й угорцями [3, с. 46]. Як зазначає А. Чоловський, після волоського знищення 1538 року Лянцкоронські в половині XVI ст. збудували "новий замок", що сполучався з укріпленнями міста. Згідно Р. Афтаназі, замком в подальшому володів Єронімів син – Станіслав Лянцкоронський, який з 1566 року був старостою Скали (помер 1592 р.) [7, с. 346].

Люстрація королівських маєтків в другій половині XVI ст. в 1564–1565 рр. не охоплювала Скальського староства, оскільки, як застава не входила до маєтків панства і, крім міста Скали, налічувала ще 5 сіл. Чергова люстрація 1569–1570 рр. включала лише Скалу з 186 християнськими і 10 єврейськими домами. Крім них, люстратори нарахували 2 дома вїта, 3 шляхетські і 4 попівські будинки, 25 слуг замкових і 2 слуг міських, що були звільнені від податку. На кінець XVI ст. Скала, поряд з Зіньковим, Меджибожем, Баром, Язловцем і Хмільником входила до числа головних міст подільського воєводства з чисельністю населення понад 1000 мешканців, коли Кам'янець налічував лише понад 4000 осіб.

Уряд старости Скальського в 1588 р. обіймав Миколай Гербурт (воєвода руський), в 1595 р. – Миколай Лянцкоронський, з 1596 по 1620 рр. – Ян Гербурт (згодом каштелян кам'янецький), з 1620 по 1639 рр. – кам'янецький каштелян Миколай Гербурт [14, s. 21].

В 1615 р. Скала зазнала чергового нападу татар, про що свідчить проведена в той час люстрація: "... місто татарами спустошене, села попалені, піддані з жінками і дітьми, як здобич татарами забрані" [14, s. 21].

Старостою Скальським з 1641 року, був воєвода руський, гетьман польний, коронний Станіслав Лянцкоронський (син Яна; помер в 1657 році). Його син, підкоморій подільський Ієронім Лянцкоронський (помер у 1697 р.) успадкував маєтки після батька.

В серпні 1648 р. Скалу захопили козацькі загони Максима Кривоноса, а у 1657 р. замок був обложений і захоплений військами семигородського князя Юрія Ракочія. Розмір руйнації цих років зафіксувала люстрація 1665 р., згідно якої, населення Скали становило 15 осіб, які не мали жодних підтверджень колишніх прав і привілеїв міста. Проте на той час вони були звільнені на 12 років від податків [14, s. 22].

Після падіння Кам'янця і захоплення Поділля турками, Скальський замок, як і багато інших, був захоплений без бою, а внаслідок підписання Бучацького миру і утворення Кам'янецького єялету, в Скалі була створена окрема турецька адміністративно-територіальна одиниця – Скальська нахія (центр округу). Окреме дослідження по цьому періоду провів польський історик Даріуш Колодзейчик у монографії "Поділля під турецьким пануванням. Кам'янецький єялет 1672–1699" [10, s. 255].

Після хотинської битви 1673 р. ряд замків було звільнено від турків і осаджено в них польські гарнізони. Однак, в березні 1674 р. турки атакували і захопили Скалу, вбили всіх мешканців, а захоплених в полон жовнірів стратили в Кам'янці [14, с. 22]. Протягом майже 10 років Скала час від часу переходила з рук в руки.

Турецький податковий перепис 1681 р., так званий, "Defter mufassal" зафіксував надзвичайне знищення людності Скальського повіту. У цілій нахії мешкало 486 осіб та існувало всього 69 господарств, а з 29 населених пунктів – лише 7 було залюднено [14, s. 23].

Після визволення Язловця (1684 р.) та Кам'янця (1699 р.) й підписання карловицького миру Скала і Поділля повернулися до Корони.

За інформацією І. Сварника (з посиланням на 181-й фонд ЦДІАУ у Львові), король у 1701 р. надав привілей на Скальське староство К. Загоровському (його було внесено до кам'янець-подільських міських книг) [5].

Останнім старостою скальським з роду Лянцкоронських був Миколай (син Францішка, помер у 1706 р.) [3, с. 46]. Після його смерті маєтки перейшли у володіння Валентина Казимира Мерзеєвського – чоловіка Агнешки Лянцкоронської (дочки Миколая). Їх дочка Соломія по одруженню з Адамом Тарло внесла зазначені маєтки (як придане) до цієї родини. З ініціативи останнього на території старого замку в середині XVIII ст. було збудоване нове палацове крило, яке згоріло перед 1765 р. від удару блискавки. Черговими старостами скальськими були Казимир (син Адама), а пізніше – Ян Тарло (племінник Адама) [14, с. 23].

Про характер містечка в другій половині XVIII ст. йдеться в останній люстрації 1765 р., де зазначено, що “Скала не має жодної осади купців інших народів, єдине, що жиди тримають в оренді магазини дрібних речей...” [14, с. 23].

Рис. 4. Дереворит із зображенням замку у Скалі XIX ст.

Родина Тарлів зберегла скальські маєтки до кінця XVIII ст., оскільки 1783–1791 рр. датується судовий документ між австрійським національним банком і спадкоємцями Шимона Тарло про права на маєтки староства. Однак, вже у 1787 р. маєтки були у власності австрійської влади. У 1799–1809 рр. власниками Скали була родина Косаковських (Катерина і Станіслав Косаковські), після яких містечко перейшло на короткий час до Станіслава Дельфіна Комара і інших нащадків цього роду. Десь біля 1812 р. маєтки були у володінні директора

польських пошт в Галичині Войцеха Станіслава Голуховського (1772–1840), що був також власником навколишніх Іванкова і Лосяча, а також Дунаєва і Потоку у Снятинському повіті. Родина Голуховських мешкала в Скалі до 1939 р. Спадкоємцем Войцеха Станіслава став його син від Софії Юлії Чиж гербу Годземба – намісник Галичини, Агенор Ромуальд Голуховський (1812–1875), який був одружений з Марією Баворською.

З маєтків Скала, Бурдяківці, Гуштинок, Іванків, Лосяч, Янів, Поріччя, Оттенхаузен, Страдч, Залісся Агенор Ромуальд утворив ординацію і став першим ординатом. Ординація Голуховською обіймала площу близько 40000 моргів землі. Частина населених пунктів, в числі яких і Гусятин, до ординації не ввійшли.

Для довідки, ординація – це маєткові комплекси, які за згодою вального сейму набували статусу ординації, вилучалися зі сфери дії загальних норм права, отримували особливий правовий статус. Для ординації передбачався спеціальний статут, згідно з яким увесь маєтковий комплекс переходив у спадок до старшого сина, до успадкування ординації жінки не допускалися; решта спадкоємців могли претендувати лише на маєтки, що не входили до ординації, або ж на грошову компенсацію. Визначався також порядок успадкування на випадок згасання роду ордината (обов’язковою умовою було збереження цілісності маєтків ординації, які заборонялося продавати, віддавати під заставу тощо).

Після батька ординацією володів син Агенора Ромуальда, міністр закордонних справ Австро-Угорщини (1895–1906 рр.) – Агенор Марія Адам Голуховський (1849–

1921), з 1885 року одружений з княгинею Анною Мурат. Третім і останнім ординатом маєтків до вересня 1939 р. був третій Голуховський з таким же ім'ям – Агенор Марія Йоакім Голуховський, який був одружений з графинею Матильдою Баворовською, дочкою Рудольфа і Фані графів Хорінських [7, s. 347].

У 1840 р. власник скали Войцех Станіслав граф Голуховський споруджує обеліск в пам'ять турецького панування. Під обеліском закопав в кам'яній гільзі, скріпленій по обох кінцях мідними обручами, сувої пергаменту. В одному з них описаний родовід графа, пам'ятка про Скалу. На другому пергаменті було зображення гербів його роду та роду його дружини, малюнок зруйнованої фортеці Скали, в центрі якої посеред парку зображений графський палац та будівлі фільварку. В гільзі також знаходилися портрети графа та його дружини Марії-Кароліни з роду Баворських. Обеліск був знищений у 1976 р., а сама капсула та її вміст знаходяться на даний час у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї.

Фото 9. Портрети графа Агенора Голуховського та його дружини Марії-Кароліни Баворської

Фото 10. Герби родів Голуховських та Баворських

Герб міста давнього періоду у геральдичній літературі XVI–XVIIIст. не зберігся. Однак, у Варшаві в одній із колекцій тодішнім заступником директора з наукової роботи ЦДІА у Львові Іваном Сварником було виявлено два відтиски печатки Скали 1531 і 1535 рр.

Печатка Скали з документа 1531 р.

Печатка Скали (1531 р.) Рисунок художника Василя Стецька.

Фото 11. Печатки Скали

Як зазначає І. Сварник, типологічно це європейські міські печатки початку XVI ст. Стан відтисків і їх якість, особливо першого, вказує на зовсім недавній до використання час виготовлення толоки (матриці). Очевидно, вона датувалася першою чвертю XVI ст. й була виконана незабаром після релокації міста 1518 р. У щит, схожий на ренесансовий, вписана відчинена міська брама з трьома вежами, завершеними бланками (зубцями). Бічні вежі мають по два видовжені вікна, середня -, в нижчому ярусі – по 1 округлій бійниці. У нижній частині веж помітні відступи – можливо, це зубці на мурі, що з'єднує вежі. Напис печатки латинський: “SIGILLVM + OPIDI * SKALA +” (печатка містечка Скали). Слова розділені хрестиками й зіркою з 6 променями. Задля симетрії гравер після останнього слова і розділового хрестика вмістив вишукану віньетку і два кружечки. Перші два слова легенди мають риси як маюскули, так і мінускули, що свідчить про її виготовлення на межі XV–XVI ст., у перехідний період між одним і другим стилем латинського письма у сфрагістиці. Загалом зображення вирізьблене майстерно, щит заповнює майже все внутрішнє коло, простір над щитом також є логічним. Віньетка в кінці легенди свідчить про художні амбіції гравера [4, с. 14–15].

Локалізація цієї печатки ускладнювалася тим, що фрагменти документів, до яких прикріплені восково-паперові відтиски, не містили жодних прізвищ і географічних назв, які б могли підтвердити розташування Скали в Подільському воєводстві, а в Польщі також є містечко Скала, що теж мало магдебурію у XV–XVIII ст. Згодом виявилось, що відтиск цієї печатки був відомий львівському архіваріусу й геральдисту Францу Ковалишину в кінці XIX ст. і дав останньому підстави для локалізації Скали в Борщівському повіті. Щоправда, саму печатку Ф. Ковалишин датував XV століттям. Щодо останнього слід зауважити, що відтиск 1535 р., на якому легенда відбита не досить чітко, так само міг би дати підставу для хронологічно ширшого її датування. Однак висновки Ф. Ковалишина, так само, як і давня печатка і герб міста, були невідомими місцевим органам самоуправління у Скалі. В кінці XIX ст. (проміжних після XVI ст. печаток поки що не виявлено) у Скалі виготовили нову печатку зі стандартним зображенням австро-угорського герба Галичини: чотиридільного щита з зображенням трьох корон, двох парних “шахових” смуг і двох польських орлів у нижніх полях. Щит увінчує цісарська корона. Ця печатка, що засвідчує поквитування громади 1893 р. (відтиск синім чорнилом, у доброму стані, діаметр 32 мм), цікава хіба що своєю двомовною легендою: “*URZAD GMINNY SKALA * УРЯД ГРОМАДСЬКИЙ СКАЛА”.

Рис. 5. Герб та печатка Скали

Зображення ж вказаного герба застосовувалося в десятках випадків, коли міста не знали своїх попередніх гербів [4, с. 15].

Рисунок герба Скали, як і багатьох інших містечок України, не виявлено, найімовірніше, що він загинув. Єдиною інформацією щодо нього є коротка замітка Ф. Ковалишина: “На синьому щиті білий мур з брамою, над ним три вежі завершені бланками”. Судячи з нотаток Ковалишина, барви він позначив виходячи з правил геральдики і української гербової традиції, беручи за аналоги земельні й відомі міські герби Галичини. Аналіз наявного сфрагістичного матеріалу, інших джерел з історії Скали дозволяє ствердити, що при розробці сучасного герба міста слід повернутися до найдавнішого відомого зображення міських укріплень, що символізують незалежність і захищеність населеного пункту, його історію і традиції. При цьому варто використати традиційне для української геральдики поєднання білого й синього кольорів, що перегукуються з синім небом і білим каменем, а в геральдиці символізують свободу, мудрість, творчість і пізнання (синя барва, або стихія повітря) та світло, чесність, невинність (біла чи срібна барва – знак Місяця). Девізом герба Скали було б, отже, “воля і честь” [4, с. 15].

За дослідженнями О. Пламеницької, руїни замку містяться в північно-східній частині сучасної Скали-Подільської, на вузькому, висунутому до берега Збруча, скелястому мисі, доступ до якого можливий лише з південного боку. Виразно прочитуються три частини колишнього замкового комплексу. З південного напільного боку, у частині т. зв. шиї мису, майже на поздовжній його осі, розміщена підковоподібна в плані чотириригусна башта, що виконувала роль своєрідного форпосту. На відстані майже 80 м на північ від неї, замикаючи з півночі перший великий замковий двір і перетинаючи мис упоперек, лежать руїни двоповерхового палацу, який має типові для бароко XVIII століття архітектурні форми. Між баштою і палацом, у межах видовженого прямокутного двору, не збереглося жодних надземних слідів фортифікацій і забудови. З іншого боку палацу розташоване давніше укріплення, де вирізняється другий, трапецієподібний у плані, замковий двір, що прилягає до палацу з півночі. Повернута до палацу під кутом північна частина замку сформована на плані рівнораменного трикутника, гостра вершина якого звернена до краю мису. Основу цього трикутного укріплення з конфігурацією, максимально наближеною до форми мису, становлять рештки склепінчастої будівлі (близько 25x10 м), що, як і бароковий палац, перетинала мис упоперек. Мури укріплення утворюють рамена трикутника, обмежуючи третій, найдавніший замковий двір [3, с. 47].

Хоч дату збудування Скальського замку не встановлено, про давнє походження його свідчить саме ця, північна частина укріплення. Б.Гверкен залічує Скалу до групи замків з чітко вираженою мисовою структурою, припускаючи, що на першому будівельному етапі замок займав лише крайню північну частину мису й мав трикутний абрис. Тогочасне укріплення площею 0,1 га становило приблизно чверть сучасної території, маючи стінову структуру. Його характерною рисою був гострий кут, висунутий у бік до краю мису. Цей архаїчний прийом, репрезентований замками в Скалі, Бучачі та Язловці, в праці Б.Гверкена дістав назву “ангул” (“наріжник”). Водночас дослідник висловив гіпотезу, що з напільного боку Скальського замку була південна вежа [9, с. 133].

Стосовно термінів, що вживаються О. Пламеницькою та Б. Гверкеном, для визначення назв архітектурних елементів замку по відношенню до сторін світу (горизонту), то необхідно відзначити, що замок займає видовжений мис, вісь якого відхилена від напрямку на північ на кут близький до 45⁰, тому, наприклад, “порохова” вежа носила б назву – південно-східна бастея і т.п. Якщо не враховувати це відхилення, то наріжник ядра протозамку у Скалі орієнтований на північ, а “порохова” вежа – на південь. Архітектурні дослідження

О. Пламеницької стосовно Скальського замку використовують саме таку термінологію.

Фото 12. План замку у Скалі (за Б. Гверкенем)

Розпланування північної частини замку, що займає край мису, становить у плані майже рівнораменний трикутник зі зрізаною гострою вершиною. О. Чоловський вважає, що в місці зрізаної вершини стояла наріжна вежа, але сучасний стан руїн не дає фактичного матеріалу, щоб підтвердити чи спростувати цю думку. Загальна довжина збережених мурів давньої частини замку не перевищує 40 м. Висота мурів сягає близько 8 м, товщина дорівнює 1,8–2,0 м. Особливістю конструкції мурів є те, що основу їх становлять скельні виходи породи; це збільшувало висоту укріплень і утруднювало підступ до них.

У південно-східному оборонному мурі на відстані 4,0–4,5 м від зрізаної гострої вершини трикутника і на висоті близько 6 м від скельної основи збереглася щілинувата стрільниця. Із зовнішнього боку отвір її бойового каналу має розміри приблизно 0,3 (0,35) x 0,8 (0,9) м; він розширюється досередини, утворюючи в плані трапецію з більшою основою 0,7 м, що займає майже дві третини товщини муру. У бойового отвору з боку замкового двору – лучкова перемичка. Внутрішню третину товщі муру займає широка (до 1,7 м) і висока (до 2 м) камера, у якій також лучкова перемичка. В мурі під стрільницею – гнізда від дерев'яних балок; ними могли бути або консолі бойової галереї, або перекриття гіпотетичної башти. Ще нижче, на рівні сучасної денної поверхні з боку замкового двору і десь на 3 м нижче від описаної стрільниці, міститься друга, так само щілинувата, але без камери. З внутрішнього боку отвір стрільниці має архітравну перемичку, ширина між косяками 0,5–0,6 м [3, с. 48–49].

Оскільки, на інших збережених відтинках мурів північної мисової частини укріплення стрільниць немає, можна гадати, що мури мали дерев'яні бойові галереї, влаштовані на горішніх рівнях, але вони не збереглися. Виходячи з цього, припущення О. Чоловського, щодо наріжної башти вважаємо правдоподібним; звичайно, дуже важливо дістати археологічне підтвердження існування її внутрішніх стін.

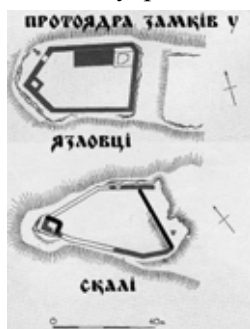

Рис. 6.
Протоядра замків у Скалі й Язловці

Фото 13.
Щілиноподібна стрільниця у вежі "протозамку"

Щодо датування будівельного етапу, на якому постала північна наріжна частина замку, то, зважаючи на характер стрільниць і невелику товщину мурів, укріплення можна залічити до середини XIII ст., коли поширились каменеметальні машини – пороки. Певні аналоги стрільниць Скальського замку знаходимо у вежах-стовпах XII–XIII ст. Кам'яця-Литовського, Белавина тощо. Отже, на першому будівельному етапі замок, як зазначає О. Пламеницька, найімовірніше, являв собою стінове укріплення, можливо, з наріжними вежами з північного та південного боків, обмежене з єдиного приступного, південно-східного, боку оборонним ровом. Вищеописані нечисленні рештки давнього ядра замку, хоча і потребують дальших досліджень, проте дають підстави зарахувати їх орієнтовно до другої половини XIII – початку XIV століття.

Перший документальний опис замку 1494 р. [8, с. 5–10], містить важливі відомості щодо складу і стану його забудови. Цей опис, на думку О. Пламеницької, відтворює другий етап розпланувальної еволюції замку, коли він розширився в південно-східному напрямку, у бік напілья, до меж сучасного великого палацу. Очевидно, саме в місці первісного оборонного рову було збудовано давній малий палац (аналогічно, як у Язловці – примітка автора), від якого дотепер залишилися підвали, а також рештки двох приміщень першого ярусу з трохи пошкодженим білокамінним арковим порталом між ними. Приміщення перекрито коробовим склепінням. Третє невелике видовжене приміщення має вузький вихід на напільну частину північно-східного оборонного муру. Судячи з решток прилеглих до нього із зовнішнього боку мурів, можна припустити, що тут була якась споруда, що виступала за лице муру, можливо, вежа [3, с. 50].

З південного боку замок мав оборонний рів. Північно-східний край обмежував високий оборонний мур, у горішньому ярусі його з проміжком 2,4–2,6 м був ряд із семи стрільниць. Невеличкий обріз муру й гнізда від дерев'яних консольних балок указують на наявність дерев'яної бойової галереї. Стрільниці невеликі, з клинчастими перемичками й щоками, що розходяться назовні й досередини на ширину близько 0,7 м. Бойові отвори – прямокутні, завширшки 0,3 і заввишки близько 0,4 м. Протилежний південно-західний мур зберігся на рівні підмурків, улаштованих на арках. Можливо, це рештки підземної частини споруди, що колись прилягали до муру.

Великий ремонт і розбудову замкових споруд зробили в середині XVI століття Лянцкоронські. Ці роботи стали третім будівельним етапом в історії замку. Тоді було значно збільшено територію укріплення – воно виросло майже вдвоє, зайнявши решту мису на південний схід від раніше зведених фортифікацій. Загальна довжина замку досягла 170 м., ширина коливалася від 20 до 50 м. Новозбудовану частину укріплень оточили оборонними мурами (товщина їх не перевищувала 2 м.). По осі напільного південно-західного муру збудували чотириярусову башту, а на схід від неї, трохи збоку, – браму (яка не збереглася). Башта ззовні була підковоподібною в плані, по внутрішньому контуру в першому ярусі квадратною, у горішніх ярусах – круглою. Перехід від прямокутного плану до круглого зроблено класичним способом – за допомогою тропців.

Три горішні яруси мали стрільниці з великими зовнішніми арковими отворами, перший ярус – невеличкі ключеподібні. Башта була розрахована на ведення фланкувального обстрілу. Оборонні мурови прилягали до башти на висоту її долішнього ярусу; по верху мурів, очевидно, йшли галереї [3, с. 51].

Ремонтні й розбудовчі роботи Лянцкоронських О. Чоловський інтерпретує як будівництво нового замку на місці знищеного старого. З цим не погоджується О. Пламеницька, яка зазначає, що у замок збереглася частина давніх укріплень, яких навіть не модернізовано. Замок зазнав неодноразових руйнацій у першій

половині XVII ст. У книзі Анджея Целярія, присвяченій Королівству Польському, що вийшла друком 1659 року в Амстердамі, про Скалу сказано як про “місто і замок сильно укріплений”. 1663 р. люстратори староства повідомляли, що замок на скелі змурований, навколо муром оточений, але спустошений” [3, с. 51].

Фото 14. Порохова вежа

У середині XVIII ст., на четвертому будівельному етапі, староста Скали Адам Тарло звів, а можливо, відбудував у межах давнього укріплення палац у бароковому стилі. Це двоповерхова споруда з дещо асиметричним планом, змурована з коленого каменю й оздоблена білокамінним декором. Зважаючи на місце зведення палацу, яке збігається з ймовірним місцем розташування оборонного рову замку другого будівельного етапу, можна припустити, що палац споруджено не в середині XVIII ст., а раніше, на попередньому етапі, причому його півниці влаштовано в старому оборонному рові, а це дуже зручно було зробити саме під час будівництва (майже повна аналогія з Язловецьким замком).

Тож, виглядає на те, що Адам Тарло лише відбудував палац на рештках попередньої будівлі й надав йому барокового вигляду. Гарне білокам'яне оздоблення лукот віконних і дверних отворів, сандриків, капітелей та інших елементів споруди збереглося до нашого часу. Весь декор зосереджено, однак, лише на головному, південно-східному фасаді, інші фасади оздоблення не мали. Загальну архітектурну композицію палацу відзначає певна сухість, брак притаманних бароко динамічних форм [3, с. 51].

Рис. 7. План замкового палацу

Підтвердження припущення щодо відбудови палацу міститься в люстрації 1765 року, де зазначається: “На скелястій горі замок старий, давніми мурами оперезаний, у якому палац новий, мурований, Адамом Тарлом старостою реставрований, але через кілька років по завершенні спалений блискавкою і тепер стоїть порожній”. У наступні роки замок, зокрема периметральні мури, активно розбирали на будівельний матеріал, урешті його в руїни. На жаль, досі немає повної обмірної фіксації споруди. Лише 1954 року Є. Племеницька І. Макушенко зробили його схематичний обмір.

У 2008 році Розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про передачу пам’яток архітектури та містобудування до сфери управління Міністерства регіонального розвитку та будівництва” замок XVI ст. у селищі Скала-Подільська Борщівського району було включено до складу Національного заповідника “Замки Тернопілля”, що дало можливість покращити збереження пам’ятки архітектури, яка має виняткову історичну та архітектурну цінність.

За період перебування замку в складі Національного заповідника “Замки Тернопілля” були здійснені наступні ремонтно-реставраційні роботи:

- роботи по розчищенню підвальних приміщень від земельної маси та побутового сміття;
- роботи по ліквідації вивалу внутрішньої стіни;
- розшивка передньої стіни;
- земельні та будівельні роботи на пороховій вежі.
- Розчищено завал підірної стіни порохової вежі та підмурівка її, ліквідація її аварійного стану;
- розчищення долівки порохової вежі від побутового сміття та пониження її рівня;
- будівельні роботи по ліквідації вивалів віконних проїомів (кам’яна кладка);
- встановлення дерев’яних щитів на вікна та двері Палацу замку (передня частина палацу).

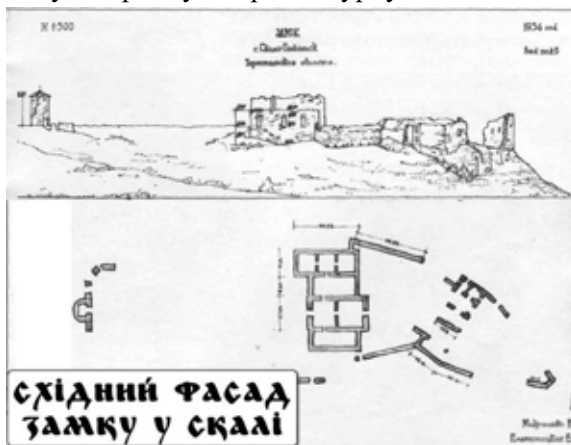

Рис. 8. Рисунок замку та план східного фасаду

Фото 15. Ремонтно-реставраційні роботи в замку

Проект реконструкції замку у Скалі не розроблявся (чи, принаймні, нам не відомий). Складність історико-архітектурного дослідження та розроблення відповідної концепції відтворення та реставрації вказаного об’єкту, полягає у відсутності іконографічної бази та неповноті характеристик етапів відтворення.

Виходячи з наведеного, можна обґрунтовано допустити, що замок у Скалі-Подільській було закладено в другій половині XIII ст. і станом на середину XIV ст. він представляв собою мисове укріплення стінобаштового (однобаштового)

типу з наріжною вежею (ангулом), відділене від передпілля глибоким ровом. Оборонні стіни, імовірно, завершувалися зубцями-мерлонами, доступ до яких здійснювався з бойових галерей майже по всьому периметру фортеці. Мілітарна інфраструктура представлена житловими та господарськими приміщеннями, криницею, звідним мостом. Ці укріплення належать до періоду правління князів Коріатовичів на Поділлі в другій половині XIV ст. Детальне дослідження даного та наступних етапів розбудови замку в повному обсязі можливе лише за умови проведення ґрунтовних археологічних досліджень території “протозамку” та створення проекту відбудови й реставрації об’єкту. Залучення литовської сторони (Інститут історії Литви, Вільнюський національний університет) до процесу вивчення замку дозволить відкрити нові, невідомі сторінки його історії.

Список використаних джерел

1. *Грушевський М.* Замок і місто Скала [Електронний ресурс] / Михайло Грушевський // Опис подільських замків 1494 р. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mrushevsky.name/uk/History/1895/OpysPodilskychZamkiv1494/CastleSkala.html>.
2. *Михайловський В. М.* Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI століття / Віталій Миколайович Михайловський. – Київ: Темпора, 2012. – 448 с.
3. *Планицька О. А.* Замок у Скалі-Подільській / Ольга Анатоліївна Планицька // Пам’ятки України. – 2005. – №2. – С. 43–53.
4. *Сварник І.* Печатки і герб міста Скали з XVI ст. / Іван Сварник. // Збірник Борщівського краєзнавчого музею “Літопис Борщівщини”. – 1994. – С. 14–15.
5. *Сварник І.* Печатки і герб міста Скали з XVI ст. [Електронний ресурс] / Іван Сварник // Історико-краєзнавчий збірник. Вип. 5. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: http://chtyvo.org.ua/authors/Litopys_Borschivschyny/Vypusk_5/.
6. *Хроника литовская и жмойтская* [Електронний ресурс] // Полное собрание русских летописей. – 1975. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/psrl3235/lytov05.htm#page72>.
7. *Aftanazy R.* Skala / Roman Aftanazy. – Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1986. – 346 s. – (Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej).
8. *Castrum Skala resignatum est dno Stanislao de Chodecz, capit. Halicziensi feria guatra post festum sancta Katherine proxima 1494* // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1895. – Т. VII. – Кн. 3 – С. 5 – 10.
9. *Guerguin B.* Zamek Jazłowiecki / Bogdan Guerguin. – Warszawa: Studia i materiały do historii i teorii architektury i urbanistyki, 1960. – 150 s.
10. *Kołodziejczyk D.* Podole pod panowaniem tureckim. Ejalet Kamieniecki 1672–1699 / Dariusz Kołodziejczyk. – Warszawa: Polczek, 1994. – 255 s.
11. *Kurtyka J.* Podole pomiędzy Polską i Litwą w XIV i pierwszej połowie XV wieku / Janusz Kurtyka // “Kamieniec Podolski. Studji z dziejow miasta s regionu / Janusz Kurtyka. – Kraków: pod.red. F. Kiryka, 2000. – (Instytut historii akademii pedagogicznej w Krakowie.). – С. 9–59.
12. *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, contextuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski.* P. 3, Alexandri regis tempora complectens (1501–1506), P.49.
13. *Prochaska A.* Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1376–1430 [Електронний ресурс] / Antoni Prochaska // Cracoviae: Acad. Literarum., – 1882. – Режим доступу до ресурсу: <https://polona.pl/item/723390/80/>.
14. *Szulinska M.* Skala nad Zbruczem. Dzieje. Architektura. Budownictwo / M. Szulinska, J. Szulinski, J. Zelinski. – Warszawa: Stowarzyszenie “Wspolnota Polska”, 2003. – 150 s. – (Zabytki kultury Polskiej poza granicami Kraju). – (A; вип. 4).

Руслан Підставка, Мирослав Сывый

ПРОБЛЕМАТИКА И СОСТОЯНИЕ ИССЛЕДОВАНИЙ ЗАМКА В СКАЛЕ ПОДОЛЬСКОЙ

В статье произведён обзор литературы и письменных источников по теме исследования. Проведены натурные, комплексные физико-географические исследования мыса, на котором расположен замок в Скале-Подольской. На основании историографического материала установлены владельцы города и замка, определена их роль в развитии укреплений. Систематизированы в виде таблицы историко-архитектурные периоды сооружения и эволюции крепости.

Ключевые слова: замок, физико-географические исследования, историография, историко-археологические периоды.

Ruslan Pidstavka, Myroslav Syvyi

PROBLEMS AND THE STATE OF STUDY OF THE SKALA-PODILSKA CASTLE

The article reviews the literature and written sources on the research topic. Natural, complex physical and geographical investigations of the cape, on which the castle is located in town Skala-Podil's'ka, were carried out. On the basis of the historiographic material, the owners of the city and the castle were established, their role in the development of fortifications was determined. The historical and architectural periods of the construction and evolution of the fortress are systematized in the table.

Keywords: castle, physical and geographical investigations, historiography, historical-and-architectural periods.